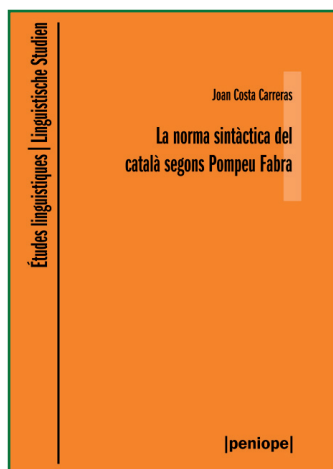

Ressenya

Joan Costa. *La norma sintàctica del català segons Pompeu Fabra*

Un bon nombre de tesis doctorals que es poden llegir en xarxa (<http://www.tesisenxarxa.net>) no arriba a veure l'edició comercial per motius diversos: la llargada i l'especialització de l'obra són dues de les raons que sovint s'addueixen. Si esdevenen gairebé inaccessibles les tesis en paper són doctorand, que és el típic DIN A4 exclòs de préstec en biblioteques universitàries, s'agraeix molt la possibilitat de llegir les tesis en xarxa i s'agraeix moltíssim de veure que de tant en tant una editorial publica, si no una tesi completa, una versió gairebé completa d'una tesi.

És el cas del llibre que ressenyem, *La norma sintàctica del català segons Pompeu Fabra*, de Joan Costa Carreras, publicat al final del 2009 per l'editorial alemanya Peniope a la col·lecció Études Linguistiques / Linguistische Studien. L'obra té l'origen a la tesi doctoral que Joan Costa va defensar a la Universitat de Girona al novembre del 2005: *Norma i variació sintàctiques: la concepció de Pompeu Fabra (1891-1948)*. L'autor explica que *La norma sintàctica...* és una versió reduïda de la tesi i detalla els capítols omesos a la publicació comercial. Tanmateix, la lectura de l'obra remet feliçment a la tesi: al capdavant, els capítols omesos són pocs i el text no és una adaptació del text acadèmic; és l'obra acadèmica, amb una introducció, una justificació, uns objectius generals i específics, unes hipòtesis, unes conclusions per capítols, unes conclusions generals, una relació de textos consultats, etc. La llàstima és que l'edició de l'obra, amb lletra massa petita, blancs escassos i marges reduïts, rep potser en excés les llengües de foc de l'esperit acadèmic.

Dades bàsiques

COSTA CARRERAS, J
La norma sintàctica del català segons Pompeu Fabra.
 München: Peniope, 2009.

Autor de la ressenya

David Paloma
 Universitat Autònoma de Barcelona

Joan Costa és un expert de l'obra sintàctica de Pompeu Fabra. Són diversos i sempre excel·lents els articles que ha anat publicant sobre aquesta qüestió, abans i després de la lectura de la tesi. N'esmento només quatre, ben significatius: *Pompeu Fabra, entre les 'parts de l'oració' i les 'classes de mots'* (2000) i *Notes sobre les 'Converses filològiques' de Pompeu Fabra* (2004), anteriors a la tesi, i *L'ús de les preposicions per i per a en les definicions del DGLC i El mot qui segons Pompeu Fabra*, posteriors a la tesi i, ara com ara, en premsa. Costa és, també, professor universitari de sintaxi normativa o, seguint el títol de l'assignatura que imparteix en el Màster en correcció i assessorament lingüístic de la Universitat Autònoma de Barcelona, professor de Sintaxi catalana avançada. Per això és una mica estrany que en els sis volums publicats de les obres completes de Pompeu Fabra, l'autor d'una tesi fabriana excel·lent, com veurem tot seguit, no hi aparegui referenciat sinó en alguns articles anteriors a la tesi, però no en la tesi com a tal. Arriba a estranyar que Joan Costa mateix no signi algun estudi en l'obra completa de Fabra. La seva expertesa és lloable, com es desprèn de l'actualització que van fer Jordi Ginebra i Joan Solà de *Pompeu Fabra: vida i obra* (2007), en què sí que es té en compte la tesi de Costa, o la presentació recent de *The Architect of Modern Catalan. Pompeu Fabra (1868-1948)*, amb Joan Costa com a responsable de l'obra, debatent al costat de primeres figures com Joan Solà, Joan Martí, Josep M. Murgades i Xavier Lamuela. També Joan Costa és una primera figura. *La norma sintàctica...* ho confirma, si és que arribats en aquest punt encara cal dir-ho o confirmar-ho.

L'objectiu fonamental del llibre és descobrir "la concepció que Pompeu Fabra tenia de la codificació de la sintaxi", i això implica, a ulls de l'investigador, analitzar les concepcions fabrianes de la sintaxi, del canvi, de la variació i de la codificació. A aquestes concepcions s'hi pot arribar per mitjà de la terminologia, base de la comunicació entre especialistes i base alhora de la transferència del coneixement no tan sols entre especialistes, sinó adreçada a un "públic general". Costa recorre aleshores al buidatge sistemàtic de tots els textos fabrians partint del marc teòric que li proporciona una altra tesi doctoral, també de l'àrea de lingüística i llengües, que l'autor radiografia a la introducció: *Extracció de terminologia: elements per a la construcció d'un SEACUSE (Sistema d'Extracció Automatitzada de Candidats a Unitats de Significació Especialitzada)*, de Rosa Estopà. Llegida el 1999 a la Universitat Pompeu Fabra, aquesta tesi va ser de les primeres a entrar a <http://www.tesisenxarxa.net>.

La decisió de posar Fabra al microscopi és molt valenta, primer per la dificultat enorme que comporta accedir als textos de Fabra (quins textos?, quin Fabra?), en una època en què les obres completes del Mestre eren només un projecte, i segon per la innovació que suposa abordar-lo amb un microscopi de rastreig que pot fer espantar algun lingüista (què són les unitats de significació especialitzada?, com funcionen els sistemes d'extracció?). Costa se'n surt amb una precisió ben dissenyada. Vegem-ho d'entrada pel que fa als textos.

L'autor afronta un buidatge "sistemàtic i exhaustiu" de tots els textos fabrians coneguts fins al 2005. Això inclou tant articles i gramàtiques com cartes i targetes postals, a més de discursos, entrevistes, transcripcions, ressenyes..., i exclou les obres que s'aparten clarament de la sintaxi, com el *Tractat d'ortografia catalana* i *La conjugació dels verbs en català*. Són en total 1.135 textos, que van des d'un manifest, un pròleg, una miscel·lània sobre correcció gramatical... o tot un diccionari, el diccionari!, fins a 130 cartes i 939 articles. Costa explica, en aquest sentit, que "no ha estat fàcil establir quantes *Converses filològiques*" calia tenir en compte. Tampoc no ha estat fàcil distingir entre *conferència* i *discurs*, si bé "es dona el fet que els discursos rellevants per a la nostra anàlisi ens han arribat si més no amb la supervisió de Fabra, i les conferències no, la qual cosa pot justificar aquesta distinció almenys en el present treball". No ha estat fàcil, però Costa ha sabut manejar el corpus. La seva valentia és doble: d'una banda, haver emprès en solitari la recerca de tots els textos fabrians i, d'altra banda, detallar amb rigor l'estat de la qüestió, que enfoca sobretot en els textos finalment seleccionats però que no descuida d'explicar alguns dels motius que li fan desestimar altres textos. Llavors l'autor dissectiona els criteris per a la classificació d'un corpus tan extens i heterogeni: el caràcter lexicogràfic o no dels textos, el destinatari, l'objectiu descriptiu, prescriptiu o pedagògic, la voluntat "representativa", l'autoritat institucional o personal, l'ordenació cronològica, l'autoria immediata o mediata, i també la llargada, la sistematicitat i la coherència.

Establerts els criteris i reduït el nombre de textos a 995, Costa emprèn l'anàlisi amb el microscopi de la lingüística aplicada. Discerneix el que és especialitzat del que no ho és i fita el camí de les unitats de significació especialitzada (USE), que d'acord amb l'objectiu de l'obra es classifiquen en quatre camps: sintaxi, canvi, variació i codificació. Les USE resultants arriben a 1.300 i configuren tot un vocabulari fabrià, a desgrat que l'autor expressi que aquest no és l'objectiu de l'obra. Són gairebé 500 els termes o les unitats de variació i de codificació (*aragonès, codificar, estil, manlleu, romanx...*), 300 les unitats de sintaxi (*article, auxiliar, datiu, frase verbal...*) i 60 les del canvi sintàctic (*arcaisme, barbarisme, forma híbrida, llei general...*). Aquestes unitats tant apareixen en català com, excepcionalment, en castellà, segons la llengua del document d'origen.

El cos del llibre el formen els quatre capítols que descriuen les concepcions fabrianes de la sintaxi, del canvi, de la variació i de la codificació. Costa intenta aproximar-se a la definició de cada concepte per mitjà de les idees explícites o implícites que contenen els textos. Per això, al començament de cada capítol, detalla en quants i en quins textos s'han trobat USE relatives a cada cas. Les USE

localitzen la imatge, com si diguéssim, però és l'investigador qui en determina la resolució amb un rastreig metòdic. Costa excel·leix en aquest aspecte, com demostra el llibre en conjunt i moltes petites troballes que queden gairebé camuflades a l'interior dels capítols, entre la lletra petita. En diré només algunes.

Costa contrasta els termes *oració* i *discurs*, d'acord amb els usos assignats en les gramàtiques tradicionals del segle XIX. Descobreix els usos de *frase*, *proposició* i *oració*; d'*antic*, *clàssic* i *modern*; de *parlar* i *llenguatge*; d'*alt*, *baix* i *patuès*; d'*estil* i *forma*, etc. Fa veure que els elements essencials sobre els quals s'organitza la sintaxi són uns o altres, segons la gramàtica presa en consideració. Avança que Fabra és el primer a parlar d'*interferència* com a "influència d'una llengua en una altra". Incideix en 102 casos de canvi sintàctic i els agrupa en tipus diferents. Constata concepcions fabrianes assumides plenament des del principi de l'activitat gramatical del "lingüista de Gràcia", que és com Joan Costa es refereix tot sovint a Pompeu Fabra. Buida com ningú no havia fet abans el *Diccionari general de la llengua catalana* i les *Converses filològiques*. Subratlla que la variació funcional és el tipus de variació més present en els textos especialitzats pertinents de Fabra, cosa que xoca amb l'interès tradicional de la fabrologia per la variació geogràfica. En aquest sentit, penso que és un encert la classificació de textos pertinents i textos no pertinents, aquells com a textos especialitzats de gramàtica, lingüística o filologia, i aquests com a textos més aviat divulgatius.

Ja m'he referit a la valentia de Costa pel que fa a la dificultat de discernir, fins i tot, què és Fabra i què no és Fabra (sembla segur que Fabra no va escriure l'índex de la transcripció d'uns cursos que ell mateix va impartir; és més confusa, en canvi, l'autoria fabriana en transcripcions que van fer alguns assistents a cursos i conferències impartits per Fabra). Hi afegeixo ara que, tal com han assenyalat els experts en més d'una ocasió, Fabra il·lustrava més que definia, raó per la qual la prudència de l'investigador treu el cap amb gran elegància en força passatges de *La norma sintàctica*... És cert, tanmateix, que tanta prudència, del tot necessària en una obra valenta, arriba a despistar el lector en algun punt. Sorpren, per exemple, que es digui que "el fet que el DGLC doni una definició no comporta que Fabra s'hi senti compromès".

El capítol de la codificació de la sintaxi és el més extens: s'hi troben nombrosos detalls i els encerts sempre els acompanyen. Més enllà de l'anàlisi oportuna de les unitats de significació especialitzada, que permeten descobrir un munt de raonaments de codificació i també assenyalen les concepcions fabrianes implícites en l'àmbit de la norma i el sistema lingüístics, hi destaco dos mèrits generals. El primer és la inclusió d'una breu història de la norma lingüística, des de Jespersen fins a Labov, que serveix per emmarcar el "redreçament lingüístic" fabrià, amb l'equivalència en termes de planificació lingüística actual. El segon, molt lligat al primer, és la definició i exemplificació dels criteris de codificació sintàctica que Fabra reflecteix en els seus textos. Costa fa públics aleshores els dotze criteris que Xavier Lamuela i Joan Costa van escriure el 2002 en versió manuscrita: diasistematicitat, historicitat, regularitat, adequació etimològica, pertinència estructural, adequació a una concepció lingüística, adequació a una concepció estilística, funcionalitat constatada, funcionalitat prospectiva, autonomia, analogia amb altres llengües i avaluació de la prova d'ús.

Finalment, hi ha dos capítols que tenen a parer meu la funció de concloure. El de les conclusions generals, pròpiament, apunta de manera gairebé esquemàtica al grau d'assoliment de l'objectiu general i dels objectius específics, sempre d'acord amb els eixos de la sintaxi, el canvi, la variació i la codificació. Així mateix, el breu capítol anterior a les conclusions presenta Fabra com el gestor del canvi i de la variació i, per tant, com a gestor de la realitat lingüística. És aquest l'únic capítol que conté un epígraf formulat com a pregunta: "Hi ha una articulació coherent entre, d'una banda, la

concepció fabriana de la codificació sintàctica i, de l'altra, les concepcions fabrianes de la sintaxi, i del canvi i la variació sintàctics?". El to de cloenda hi és en general i el lector farà bé de recórrer-hi si, abans d'amarar-se de la lectura atenta i minuciosa de *La norma sintàctica del català segons Pompeu Fabra*, cosa que recomano, prefereix col·locar l'obra en una platina i, amb l'ajut del caragol micromètric, comença a enfocar la imatge desitjada.

